Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N:o 11. **Lördagen den 18 Mars** **1871.**

Statsräkenskaper och Statsrevision.

Redovisningen för vår statshushållning påminner om den tunga etiketten i ett af de forna tyska små furstehofven. Våra medel äro ringare än de flesta sjelfständiga staters; vi skrifva i tiotusental hvad andra skrifva i millioner, men vi rita siffrorna så mycket långsammare, granska och omgranska dem så många flere gånger, och veta ändå aldrig till slut huru mycket vi hafva. Många gånger har det varit yrkadt på enklare uppbörd, mindre gammalmodig bokföring och skyndsammare meddelanden af resultaten för hvarje tilländagånget finansår; och en särskild komité har varit nedsatt för förenklande af beskattningsväsendet samt uppbörds- och redogörelseverket, hvilken afgifvit ett mycket värdefullt utlåtande. Men ännu hafva vi ej kommit till något bättre, och två månader hvarje höst sitta våra tolf statsrevisorer öfver granskningen af räkenskapen för en tid af nära två år tillbaka, så att om några felaktigheter anmärkas, är det all anledning att de hunnit ännu två gånger upprepas, innan anmärkningen kommer till vederbörandes kännedom.

Det är ej lätt för dem som icke tillhöra de förvaltande verken att komma till någon klar öfversigt af det svenska finansväsendet, och vi betvifla att ens de invigde hafva något fullständigt begrepp om vår offentliga affärsställning, i den mening som hvarje ordentlig enskild man är så angelägen att vinna om sin egen, nemligen icke blott kännedom om de årliga utgifterna och inkomsterna, utan derutöfver en noggrann beräkning af den behållna kapitaltillgången. Väl föres af statskontoret, genom ett särskildt räkenskapsverk, Riksbokslutskontoret, en så kallad *Rikshufvudbok*, det vill säga en sammanfattning af statens inkomster och utgifter, och ett utdrag deraf kalladt *Kapitalräkning till rikshufvudboken*, innehållande den summariska öfversigten af de ut- och ingående medlen, beloppen af de nio så kallade hufvudtitlarne, förhållandet med öfverskott och brister, samt liqviden mellan stats- och riksgäldsverken, utdelas årligen såsom bihang till Post- och Inrikes Tidningar. Men icke på långt när hela statens affärsställning ingår i rikshufvudboken, och det fins ingen sammanställning som i ett sammanhang åskådliggör på en gång våra inkomstkällor, våra årliga kostnader och våra tillgångar, såsom den enskilde mannens kapitalbok.

Dertill kommer den långsamhet hvarmed detta bokslut sker. De särskilda redovisande verken hafva, såsom vi tro, i de flesta fall ett helt år på sig, innan de behöfva inkomma med sina räkenskaper till kammarrätten, och först den 1 Augusti året derefter afslutas rikshufvudboken, jemt *ett år och sju månader* efter räkenskapsårets utgång. Fjorton dagar derefter sam-

manträder statsrevisionen, för att ånyo granska de förut af kammarrätten, och till en del före kammarrättens granskning redan inom de särskilda redogörande verken reviderade räkenskaperna. På nagelfaring är således ingen brist, men den allmänna öfversigten stannar hos revisorerna, i fall han ens kommer till dem.

Med den misstrogenhet som ligger i den fattiges lynne, och den vana vid sträng kontroll som genomgår vårt offentliga lif, har det blifvit en följd att äfven statsrevisionen är en siffergranskning. Revisorerna företaga i ordning den ena hufvudtiteln efter den andra, den ena fonden eller offentliga kassan efter den andra, se till att anordningarne icke äro öfverskridna, äfvensom att inga behållningar onödigt ligga räntelösa, säga ifrån när de tycka att ett embetsverk förbrukat allt för mycket lack, tändstickor eller segelgarn, och kongl. m:t infordrar i nåder de tilltalades förklaring. I några fall göra revisorerna förslag till partiella förändringar, som kunna leda till större enkelhet, reda och ändamålsenlighet, men de uttala aldrig i vidsträcktare mån något omdöme om förvaltningen eller om landets allmänna tillstånd.

En liknande ransakning verkställes med riksgäldsverket, dess förvaltning och fonder, hvarpå riksgäldsfullmäktige i en aflåten förklaring söka värja sig mot den kritik mot deras åtgärder som sällan helt och hållet uteblifver. Här är onekligen tillfälle till en högre tankeflykt och mera djupgående anmärkningar, såsom i afseende på tillvägagåendet vid upptagande af beslutade statslån, kapitalrabatten, räntefoten o. s. v. Här äro också både revision, statsutskott och kamrar, så att säga, mera på sin egen mark, och spara derföre icke på kritik, äfven när ingen anmärkningsvärd förseelse blifvit begången. Det röjer sig stundom på alla tre hållen en klandersjuka som ger ett intryck af trångsinne, och vi bekänna att hvarken statsutskottets utlåtande öfver riksgäldskontorets förvaltning eller den deraf föranledda debatten i Första kammaren i år var fri från ett visst mästrande i afseende på det sist upptagna statslånet, som gerna kunde hafva varit borta, all den stund fullmäktige på intet sätt öfverträdt sin af riksdagen undfångna befogenhet. Ty hvad man önskar att i sådana afseenden skall iakttagas för framtiden kan lämpligare nedläggas i form af bestämda föreskrifter i det nya riksgäldsreglementet.

Vi lemna här å sido granskningen af riksbankens förvaltning, hvars process är helt och hållet den samma, endast att det här är bankoutskottet som inför kamrarne framlägger revisionsanmärkningarne, så vidt sådana af utskottet finnas påkallade; vi återvända i stället till statsrevisorerna och det statsutskottets, i anledning af deras berättelse öfver granskningen af 1868 års statsräkenskaper, afgifna utlåtande, hvilket i dessa dagar varit föremål för riksdagens behandling. Granskningsmännen sysselsätta sig, såsom deras instruktion bjuder, med en hel hop funderingar, till exempel om det var så nödvändigt att för sammanbindningsbanans anläggande öfver Riddarholmen, der den ena af de kungliga fataburarne är belägen, inköpa en ny lokal på Kungsholmen, efter som den gamla ännu ej blifvit kullskakad af de förbigående jernbantågen; de tycka att utrikesdepartementet hållit för stor kassa, och beklaga sig öfver att det saknas de marockanska myndigheternas egenhändiga qvitto — på arabiska naturligtvis — å de 538 rdr 38 öre som utgöra Handels- och Sjöfartsfondens bidrag till en fyr på Cap Spartel; de förklara sin obekantskap med anledningen till en Sköfde-resa, som föreståndaren för Ultuna landtbruksinstitut företagit under revisionsåret, och som förorsakat statsverket en kostnad af 56 rdr 85 öre; de finna betänkligt att förvaltningen af en egendom, som Strengnäs konsistorium nödgats köpa på exekutiv auktion för att rädda intecknade fordringar, öfverstigit inkomsterna, innan de ännu fingo veta att konsistorium nödgats bygga en ny ladugård åt sina kor och ändå kosta några hundra riksdaler på andra reparationer; de upptäcka att obetalta räntor blifvit balanserade, och att materialier, som under året blifvit använda på reparationen af Lunds domkyrka, icke blifvit verificerade, hvarpå Lundakyrkans tutorer svara ganska spetsigt, att om man icke i den minsta detalj skulle få tro på menniskors redlighet, så måste hvarje qvitterande hafva en kontrollant, och så vidare i oändlighet. I allmänhet torde man kunna säga att de infordrade förklaringarne varit skäligen tillfredsställande, till och med när de, såsom en

eller annan gång varit händelsen, erkänna ett begånget fel. Andra anmärkningar torde föranleda till rättelse, utan att behöfva komma till riksdagen, och derigenom till allmänheten.

Berättelsen om statsrevisionen är ensamt för sig en tjock qvartvolum, hvartill, såsom en skämtsam motionär i Andra kammaren upplyst, åtgå 7 hästlass papper: den tryckes nemligen i ett betydligt antal exemplar, för att kunna utdelas till alla de verk och embeten som deri hafva något intresse. Den har, oafsedt anmärkningarne, äfven ett ganska stort intresse för läsaren i allmänhet, som deri finner redogörelser för offentliga inrättningars ekonomiska förhållanden hvilka icke äro att finna i andra riksdagshandlingar, såsom de allmänna pensionsfonderna, konsistoriernas kassor, landtbruksinstitutens, universitetens och de öfriga offentliga läroverkens stater, m. m. Det fins dock äfven sådana om hvilkas hushållning man icke ens här vinner fullständig upplysning, till exempel Karolinska medico-kirurgiska Institutet. Detta berömda läroverks räkenskaper — hvilka i förbigående sagdt inbalansera den blygsamma tillgången af 3 öre och vid revisionsårets slut förete en icke halsbrytande skuld af 4 rdr 17 öre — visa en uppbörd af endast 13,500 rdr i ordinarie statsanslag och 10,375 i extra, under det att dess stat på Åttonde hufvudtiteln för samma år uppgår till 74,051 rdr i ordinarie, men endast 5,095 i extra anslag. Man finner allt emellanåt tillfälliga jemförelser och beräkningar som icke sakna intresse. Sålunda visas till exempel, uti redogörelsen för årets arbeten vid Eskilstuna gevärsfaktori, att priset på hvarje af de 3,000 der tillverkade remingtongevären utgjorde 36 rdr 78 öre, utan att deri inräknades den på hvarje gevär belöpande andelen för faktoriets underhåll och förvaltning, under det att Husqvarna gevärsfabriksaktiebolag kunde under året lemna gevär af den nya modellen för 36 rdr, eller med inräknande af besigtningskostnaden 36 rdr 50 öre. Detta är ett af de många bevisen derpå, att statens tillverkningar alltid falla sig dyrare än den enskilda industrien, men vi säga icke derföre att staten bort afhålla sig från gevärstillverkningens bedrifvande. Der ingen privat företagsamhet finnes som kan tillfredsställa hans behof, måste staten sjelf blifva yrkesidkare, och i detta särskilda fall torde det privata bolaget icke utan statens föredöme och uppmuntran hafva uppnått den stora utveckling till hvilken det lyftat sig.

Hvad som emellertid ger den närvarande revisionsberättelsen ett framstående intresse, är revisionens äfven af statsutskottet behjertade förslag till afhjelpande af några särdeles i ögonen fallande olägenheter i afseende på förvaltningen af allmänna medel. Så förefunno revisorerna på Åttonde hufvudtitelns reservationsanslag en behållning vid räkenskapsårets slut af icke mindre än 498,863 rdr 57 öre. Vid närmare efterforskande huru härmed förhöll sig, befans emellertid att de flesta utgifter för folkundervisningen i landsorterna bestridas förskottsvis af landtränterierna, och att dessa utgifter icke från anslaget på hufvudtiteln afföras förr än statskontoret på landshöfdingeembetenas reqvisition utfärdat anordning på ersättning för landtränteriernas förskott, hvilket brukar ske först efter slutet af det år då utbetalningarne egt rum, och i några fall icke förr än ett par år derefter. Den rätta behållningen å nämda reservationsanslag, sedan både under 1869 och till och med i Augusti 1870 anordnats ersättningar för de förskott hvilka landtränterierna utbetalt redan för 1868 års behof, syntes, *»så vidt en utredning ännu är möjlig,»* endast uppgå till något öfver 40,000 rdr. Om den enskilde affärsmannen lånar penningar för att fylla sina löpande behof, väntar han icke med att uppteckna utgiften till dess lånet blifvit betalt, och det fins icke något skäl hvarföre staten skulle förfara på annat sätt, när det missledande räkenskapssättet så lätt kan undvikas.

Statsutskottet, som tagit denna sak särdeles till hjertat, har i rikshufvudboken för 1868 räknat ihop alla sådana förskott och funnit att de vid årets början utgjorde 7,315,075 rdr 96 öre, men vid dess slut 7,889,405 rdr 85 öre, och således under detta enda år tillväxt mer än en half million. Denna summa af nära 8 millioner rdr upptages uti kontot för statsverkets grundfond såsom en ren behållning, ehuru hvar och en vet att den till allra största delen erfordras till att ersätta de förskott hvilka långt förut blifvit i landsorterna utgifna för verkliga statsbehof. Hela denna

grundfond, hvilken skulle utgöras af öfverskottet utaf statens inkomster öfver dess utgifter och tjena statsverket såsom förlag eller rörelsekapital, är således en fullkomligt illusorisk förmögenhet, och om ej flere af anslagen på t. ex. Femte hufvudtiteln hade legat obegagnade, skulle statskontoret hafva kommit i penningbrist och nödgats vända sig till riksgäldskontoret för att bli hjelpt ur klämman. Det är något än värre deri, att staten sålunda år från år bedrager sig sjelf på sina tillgångar och sina behof, och utskottet har derföre föreslagit en underdånig skrifvelse, med anhållan »att kongl. maj:t täcktes låta vidtaga sådana åtgärder, att allmänna medel icke af någon embetsmyndighet hädanefter må, utom i fall af tvingande nödvändighet, såsom förskott utanordnas, och att der sådant sker, medlen må med iakttagande af behörig kontroll afföras å vederbörligt anslag, der sådant finnes att tillgå, eller å särskildt konto för ändamålet uppföras», genom hvilken enkla, af Första kammaren redan bifallna, anordning alla statsutgifter skulle komma att bokföras under det år då de verkligen utgått.

Vi kunna icke annat än villigt erkänna den beslutsamhet och det mod hvarmed statsverkets revisorer denna gång upptagit frågan om revisionens egen betydelse, och det öppenhjertiga sätt på hvilket de besvarat den. Derigenom att redogörelserna komma så långt bak efter, förlora de en stor del af det gagn de eljest skulle medföra för bedömandet af en stor mängd vid riksdagen förekommande frågor, och sjelfva revisionsarbetet väcker icke det intresse hos allmänheten, medför icke den omedelbara nytta för riksdagen, och — vi tillägga för egen räkning — ingifver icke den aktning för institutionen, som eljest skulle blifva resultatet af dess verksamhet. I andra länder meddelas inom en jemförelsevis mycket kort tid en allmän öfversigt af finansförvaltningens slutresultat, och det har synts revisorerna att något sådant äfven här i landet borde kunna tillvägabringas, äfven om vissa egendomliga förhållanden i vår natur och vårt statsskick skulle lägga några hinder i vägen för vinnande af all den skyndsamhet som vore önskvärd.

Man har tänkt sig saken så, att statsrevisionerna skulle kunna behandla räkenskaperna för ett helt år senare än hvad nu är fallet, eller att de särskilda redovisande verken skulle åläggas att tre eller högst fyra månader efter kalenderårets slut insända sina räkenskaper till kammarrätten för att der revideras. Emellertid skulle rikshufvudboken, liksom nu sker, oberoende af denna granskning, upprättas och afslutas så tidigt, att hela statsräkenskapen för det föregående året kunde vara att komplett tillgå den 1 påföljande Oktober, då revisionen borde sammanträda och utföra sitt arbete till den 1 December. Återstode då endast en och en half månad till riksdagens sammanträde, och under denna tid borde de myndigheter och embeten mot hvilka revisorerna riktat anmärkningar inkomma med sina utlåtanden eller förklaringar, så att hela berättelsen med alla bilagor skulle kunna tryckt utdelas vid motionstidens slut, då utskotten först börja sina arbeten.

För att kunna åstadkomma detta fordras emellertid en, äfven af andra anledningar önskvärd, genomgripande förändring i det offentliga bokföringssättet. Det förnämsta hindret mot en sådan anordning ligger i kronouppbörden, som nu skall vara fulländad den 1 Maj hvarje år och inför konungens befallningshafvande i länen redovisad inom den 15 samma månad. Statsutskottet, som anser statens redovisningsväsende böra ordnas efter samma grunder som de enskildes, det vill säga så, att hvarje transaktion bokföres för sig under den dag den egt rum, har tänkt sig saken hjelpt så, att i statsräkenskaperna, som afslutas på kalenderår, skulle upptagas kronoutskylderna till det belopp till hvilket de blifvit utdebiterade, hvarefter i följande års bokslut skulle afskrifvas sådana afkortningar eller andra förminskningar som de undergått under uppbörden, hvaremot de båda kollegier som afgifvit yttrande öfver förslaget framhållit svårigheten deraf att uppbördsmännen från Maj ända till kalenderårets slut skulle sakna alla kontroller. För det närvarande föres i de allmänna verken ingen general-kassaräkning, utan de in- och utgående beloppen antecknas genast i särskilda memorialböcker, eller ock på lösa lappar, hvilka läggas i olika lådfack, som motsvara de särskilda conti under hvilka verket har att redovisa sina medel. Dessa fack företagas icke förr till bearbetning än alla de poster hvaraf de skola utgöras in- eller utgått, och på detta

sätt uppgöres nu hufvudboken, utan afseende på tiden då hvarje förrättning egt rum, utan klump eller gruppvis efter ämnenas beskaffenhet. För vinnande af en sådan bokföring hvarigenom statens affärsställning må, när så erfordras, lättare än hittills kunna öfverskådas, fordras en bokföring närmare öfverensstämmande med den som i den enskilda affärsverksamheten är öflig, nemligen att hvarje transaktion för dagen ingår i en kassaräkning, för att så snart ske kan öfverföras på sitt vederbörliga konto, hvarigenom det blir möjligt att månads- eller qvartalsvis upprätta kassaförslag, utvisande så väl statens kassaställning vid en gifven tidpunkt som äfven ett ungefärligt öfverslag öfver utgifter och inkomster, hvilka under vanliga omständigheter vore att beräkna för den närmast följande perioden.

Första kammaren har i öfverensstämmelse med statsutskottets förslag beslutit »i en underdånig skrifvelse anhålla, att kongl. maj:t täcktes anbefalla och i de delar riksdagens medverkan vidare fordras, föreslå sådana åtgärder att syftemålet med revisorernas ofvanberörda framställning må, så snart sig göra låter, kunna ernås, och Andra kammarens bifall kan icke vara tvifvelaktigt. Detta beslut bör blifva ett välkommet stöd för den nuvarande chefen för finansdepartementet i hans sedan många år bekanta sträfvande för en förnuftigare fondförvaltning. Mängden af särskilda kassor — endast under landtförsvarsdepartementet 11 och under statskontoret 13 alldeles fristående, med egna utlåningar, utbetalningar och balanser — är alldeles förundransvärd, och det händer derföre att statsverket kan i sin helhet vara i förlägenhet om rörelsemedel, under det en eller flere dess kassor äro i förlägenhet för att få sina behållningar utlånta. Vi tro oss veta, att inom statskontoret något redan är gjordt till olägenheternas afhjelpande, och vi hoppas, att det affärssinne departementschefen medför från sin föregående köpmansverksamhet i detta afseende skall blifva af stor nytta för det allmänna.

Hvad nu beträffar tiden för statsräkenskapernas afslutande, faller oss en tanke in, som icke torde vara alldeles overkställbar, ehuru vi säkert icke lefva att se den genomförd. Det kan knapt nekas att kronouppbörden är statsverkets stora affär, liksom skördens realisering är landtbrukets. Men nu sammanfaller uppbördens fullbordan med riksdagens slut, och ingen ting vore då naturligare än att det nya finansåret dermed toge samtidigt sin början, så mycket hellre som det mer och mer blir en vana hos riksdagen att på regeringens förslag anvisa medel att utgå under det löpande året. Det blefve en svårighet att flytta afslutningsdagen för så många bokslut, men alla behöfde ej nödvändigt ske samtidigt, och några vissa verk, till exempel riksbanken, kunde utan olägenhet såsom hittills med sina bokslut följa kalenderåret. Nyttan af en sådan anordning skulle vara den, att statsverkets bokslut kunde ske efter slutad riksdag och resultatet, åtminstone summariskt, skulle kunna föreläggas den närmast följande. Det är klart, att då räkenskapsföringen ändrades i större öfverensstämmelse med den som brukas i den enskilda affärsverksamheten, komme korrektioner att inträda i följande bokslut, men då de icke rörde uppbörden, kunde de icke blifva af någon större betydenhet.

Detta är emellertid, såsom vi sade, endast en löst utkastad tanke, och den förutsätter för sitt genomförande en fullständig förändring af hela statsrevisionen. Men det kan vara mycken fråga, huru vida ej en sådan förändring i alla händelser är nödvändig. Denna till sin idé så vördnadsvärda inrättning har till sin olycka blifvit ett »verk», som sysselsätter sig med räkningsdetaljer, i stället för en riksdagsdelegation, som egnar sin uppmärksamhet åt det hela af statens finansförvaltning. Det synes oss tydligt, att då vi hafva ett officielt embetsverk för revisionen af rikets samtliga medelförvaltning, borde man åt kammarrättens tjenstemäns för hela allmänheten kända redbarhet och sakkännedom kunna öfverlemna öfvervakandet af konsistoriers, slotts-ståthållares, brodirektioners och andra myndigheters hushållning. Sjelfva uppställningen af revisionsberättelsen visar att statsrevisorerna fattat sin uppgift såsom embetsmän och icke såsom statsmän: den följer hufvudtitlarne med smått och stort, och först på den sjunde, anspråkslöst undanstucken i tabellform, mellan det lilla anslaget för nya jordeböckers upprättande och den ännu mindre »Norénska fonden» för underhåll

af några kadetter, återfinnes, vid uppmärksamt letande, redogörelsen för den stora statsförvaltningen. Af denna detaljverksamhet har blifvit en följd, att revisionsarbetet är alldeles för tidsödande, att icke säga tankemördande, och man hör allt emellanåt, vid öfverläggningarne om revisionsvalen, till förmån för den ena eller andra af de ifrågasatta personerna anföras att han är en rutinerad sifferkarl, «n i vår tanke allt för underordnad egenskap, för att gälla som rekommendation till åtnjutandet af ett så vigtigt förtroendeuppdrag.

Vi hafva redan i det föregående antydt saknaden i statens räkenskaper af alla försök till redovisning för statens stora tillgångar: ett egendomskonto är ingenstädes att finna, och de populära redogörelserna för statsfinanserna, af hvilka vi nyss varit i tillfälle att anmäla en under vår bokrevy, inskränka sig till att följa hufvudtitlarnes utgiftsposter, utan att veta något om balanserna. Till 1868 års riksdag aflemnades ett slags statsinventarium, men vi veta ej hvar detta lösa papper nu möjligen förvaras. Statsrevisorerna hafva på ett berömligt sätt försökt att fylla en del af den antydda bristen, genom att i sin sista bilaga meddela ett sammandrag öfver »samtliga de allmänna verks och inrättningars tillgångar och skulder, hvilkas redogörelser utgjort föremål för revisorernas granskning»; men ännu allt jemt felar oss en »kapitalbok» för svenska staten, affattad i vanlig, lätt öfverskådlig räkenskapsform, samt befriad från de obegripliga tekniska termerna och den invecklade kolumnuppställning som nu försvårar uppfattningen af det hela. Ett sådant arbete, hvilket icke behöfde för hvarje år tryckas och ej heller borde såsom revisionsberättelsen nedtyngas af en massa obetydliga specialkassor, skulle vara en stor välgerning för hvar och en som behöfver bilda sig en omfattande öfverblick af den svenska statshushållningen.

Litteratur.

Valda skrifter af *Platon* i svensk öfversättning af *Magnus Dalsjö*. Första delen. Stockholm L. J. Hiertas förlag 1870. Pris 2 rdr. (Grekiska och romerska författare i svensk öfversättning. IV.)

Hvarken våra läsare eller våra läsarinnor — i fall vi hafva några af det senare slaget — behöfva vid åsynen af Platos namn befara att få till lifs någon med tekniska uttryck späckad filosofisk afhandling om den platonska spekulationen. Vi hafva dertill hvarken lust eller förmåga. Vår afsigt är icke någon annan än att, då den svenska litteraturen för första gången ändtligen fått det löftet att med sig se införlifvade några af den berömde sanningssökarens märkligaste skrifter, söka uppvisa sammanhanget mellan vår egen tids bildning, öfvertygelser och åskådningssätt i afseende på menniskornas högsta angelägenheter med forntidens tankar i samma ämnen, sådana de fått sitt oförgängliga uttryck genom Platos penna. Vi anse det icke vara utan allt praktiskt värde för vår tid, om vi kunna visa att det ädlaste i tanke, i dikt och sedebegrepp som från förgångna tider blifvit åt vår tid bevaradt, i grunden icke är något annat än vårt slägtes hvardagstankar, det innersta af dess medvetande, ledstjernan för dess sedliga handlingar, som, ehuru än så mycket fördunklad af det tillfälliga, bortskymd af lidelserna och »detta lefvernets omsorger,» likväl aldrig insvepes i så djupa moln, att man ej, när man finner det rätt angeläget, förmår skönja ett aflägset skimmer af dess strålar.

Godhet, sanning och skönhet känna ingen ålderdom: de tilltala med samma friskhet vår tids menniskor som dess urförfäder i vårt slägtes barndomsår. Af alla profana skriftställare, hvilkas verk kommit till oss, har ingen såsom Plato bibehållit detta underbara drag af evig ungdom; vi behöfva knappast mer än att ord för ord öfverflytta hans tankar på ett lefvande språk, och se bort från ett och annat tillfälligt drag som talar om särskilda grekiska förhållanden, för att ett ögonblick alldeles förgäta att han icke är barn af vår egen tid. Plato är trots sina två tusen år och litet dertill ännu i eminent mening modern och kosmopolit. Han var ingen grekisk småborgare, med hvilken endast det perikleiska Athen kunde sympati-

sera; detta tidehvarf förstod honom måhända mindre än något efterföljande. Sådan är det sanna snillets art, att vara barn af ingen tid och så att säga född för alla tider. Vi vilja ej här tala om de ansatser filosofien såsom vetenskap i alla tider hemtat ur hans verk: det är ej härmed vi nu hafva att göra. Men han är en populär man än i dag, denna man af den finaste dialektiska konstfärdighet och den djupaste metafysik. Hans skrifter äro öfversatta på de flesta lefvande språk och läsas af långt större kretsar än de egentligen lärde. Utmärkte skriftställare i de flesta länder, *Schleiermacher* och *H. Müller* i Tyskland, *Victor Cousin* i Frankrike samt i England *Cary*, *Burges* och *Davy* hafva uttömt hela sin författarekonst på att värdigt och vackert återgifva Plato. Dessa verk läsas öfver allt af den bildade allmänheten, men ingenstädes skulle vi tro allmännare än i det praktiska England och det än mera praktiska Amerika, der *Bohn's Serial Library*, som bland andra klassiska författares arbeten innehåller en fullständig och förträfflig öfversättning, utförd af de tre sistnämda männen, genom sin utmärkta utstyrsel och sitt låga pris skaffat sig inträde hos snart sagdt alla samhällsklasser.

Emerson säger i sin namnkunniga bok »Representative Men» om Plato, att ingen tänkare någonsin haft en sådan synvidd. »Från Plato komma alla ting som ännu skrifvas och utredas af tankens män; han gör ett förfärligt nederlag bland våra originaliteter. Vi hafva i honom funnit det berg från hvilket alla dessa rullstenar blifvit lösryckta.» Men det är icke nog härmed. Han är icke en grufva, ur hvilken tankarna måste mödosamt upphemtas i dagen, sofras från gråberget, smältas och befrias från den omgifvande slaggen, för att slutligen gjutas i den form som gör dem njutbara för menniskor af andra tider än hans. De äro snarare, för att begagna en ytterligare bild, fulländade smycken eller strålande ädelstenar redan i malmbrottet. Icke heller är hans vishet ett konstigt sammansatt system, som behöfver sönderbrytas med våld eller isärtagas med list, för att göra delarne fattliga för det vanliga förståndet. De flesta förklarare af Platos skrifter äro dunklare än Plato sjelf, och man kan ibland behöfva gå till urskriften för att begripa kommentarierna. Ett naturligt godt förstånd och en vanlig bildning äro i allmänhet nog för att med något tålamod och uppmärksamhet följa hans tankegång, om också icke att uppfatta alla denna tankes finaste skiftningar. Denna lättbegriplighet har Plato gemensam med alla stora snillen, särdeles skalderna; det fins knapt något sinne som är alldeles otillgängligt för skönheterna i Shakspeare's, Tegnérs och Runebergs dikter, om också diktionens fina behag, de sinnrika hänsyftningarne eller versens konstfulla mästerskap i det enskilda kan emellanåt undfalla uppmärksamheten.

Saken är ganska förklarlig; Plato var framför allt en skald, ehuru han skref på prosa. Liksom de flesta utmärkta författare hade han i sin ungdom öfvat skaldekonsten, och diktens genius öfvergaf honom aldrig. Han egde all sin tids lärdom, han hade inhemtat hela sitt folks vishet och en stor del af österlandets, men han skref icke som en lärd, än mindre som en filosof i modern mening; man kan läsa flere af hans samtal, utan att ens märka att man läser den högsta och djupaste filosofi. Af system fins i hans skrifter intet spår, knappast af reflektion; han förer liksom på lek läsaren med sig och låter denne af sig sjelf komma dit mästaren vill leda honom. Detta är allt snillets djupa hemlighet att man icke märker arbetet. Men Plato är i detta afseende mer beundransvärd än de flesta snillen. Han hänför oss genom de underbaraste målningar af en outtömlig fantasi, han ömsom rörer oss genom det djupaste patos i sjelfva fibrerna af vårt hjerta, ömsom roar oss med den mest uppsluppna qvickhet, den mest bitande persifflage, men han är en stor skälm, ty under det han således narrar oss med sig genom leende ängar, kastar oss i det brokigaste sällskap af sin tids originaler, eller jollrar för oss forntidens fantasirikaste sagor, förlorar han aldrig sitt svala hufvud eller sin klara lugna blick. Hans språk är på en gång beundransvärdt i sin rikedom och sin enkelhet. Han är en äkta *gentleman*, i hvars boning, husgeråd och klädsel allting är utsökt, men man märker icke dyrbarheten, emedan allt är af så god smak.

Hr *Dalsjö* har med mycken urskilning till det första bandet af sin öfversättning

valt de skrifter som äro bättre än de öfriga egnade att göra Plato populär hos den svenska allmänheten. De fyra nu meddelade samtalen, ty för de flesta af våra läsare torde det vara bekant att Plato i sina skrifter använde denna angenäma framställningsform, äro företrädesvis egnade att gifva en bild af Sokrates' ädla personlighet, sådan den uppfattades af hans yppersta lärjunge. Sjelfva ordningen är också mycket väl beräknad för detta ändamål. Först kommer Försvarstalet såsom en prolog, genom hvilken vi införas i sjelfva händelsen; derefter Crito, en liten intagande mellanakt, som förbereder oss till sjelfva hufvudhandlingen i sorgspelet, hvilket är den vises sista samtal med sina vänner och skilsmessa från dem och lifvet, sådant det innehålles i den oöfverträffliga dialogen Phædo; slutligen kommer såsom en gladare efterpies Gästabudet, denna beundransvärda dikt, som med sin fantastiska uppsluppenhet mildrar det smärtfulla intrycket af sanningmartyrens öde, men i på en gång lekande och hänförande drag förevigar hans minne.

Sokrates' Försvarstal torde bland alla Platos skrifter vara det som svenska läsare bäst känna till, emedan några delar deraf vanligen upptagas i de historiska läroböckerna. Plato, som var närvarande vid rättegångstillfället, gifver oss sannolikt samma argumenter som användes af den anklagade, ehuru det efteråt utarbetade talet måste lyda på ett annat sätt än det muntligt föredragna, och det kan ej heller väcka förundran, om dess ton blef en annan. Sokrates, sonen af en barnmorska och en hederlig kälkborgare, af naturen utrustad med en fulhet, som gaf krukmakarne anledning att på sina öresmuggar efterbilda skråpuksansigtet med den platta näsan och de oformliga öronen, simpel handtverksman till sin uppfostran och sina vanor, öfverdrifven älskare af låga bilder och talesätt, med ett ord, såsom hans gudomlige lärjunge yttrade om honom, den gyllne Apollobilden som gömdes i ett fordral af den gröfsta satyrskepnad, kunde omöjligen, äfven i ett så högtidligt ögonblick, hafva uttryckt sig med de ord som den högt bildade, aristokratiske, med alla snillets, bördens och den förfinade uppfostrans företräden utrustade lärjungen lade honom i munnen. Dertill kom den gifna intentionen hos Plato att i detta tal måla den älskade lärarens idealiserade bild i full kroppsstorlek eller något deröfver, på samma gång han begagnade tillfället att i dess fulla afskyvärda gräslighet, sannolikt icke heller utan all idealiserande öfverdrift, brännmärka den lumpna, jemlikhetsrusiga pöbel som, ledd af poeten Melitus och mobb-harangören Lycon, värdiga representanter för hvarje tidehvarfs litterära proletariat, samt af garfvaren och yrkespolitikern Anytus, lika värdig representant af alla tiders storskräfliga kälkborgerlighet, måste hata och försöka tillintetgöra allt som i heder, högsinne, upplyst fördomsfrihet, ren dygd eller framstående fosterlandskärlek höjde sig öfver det simplaste packets *niveau*. Man må ej bedraga sig på framställningens osökta enkelhet; deri lurar, såsom vi ofvan sade, den fulländade konstnärsskälmen.

Det var Sokrates' vana att i sina samtal öfver de vanligaste ämnen genom en kedja af de spetsigaste frågor och invändningar hålla sina motståndare till saken, och aldrig tillåta dem att förirra sig i det som ej hörde dit. Samma metod låter Plato honom använda mot sina domare, och han visar på denna väg anklagelsernas orimlighet, utan att en enda gång inlåta sig på sjelfva ämnet. Man hade beskylt honom för bristande tro på statens gudar, eller med andra ord för fritänkeri, en förbrytelse som han hvarken erkänner eller förnekar. Plato, liksom Sokrates, var för stor för att icke visa undfallenhet mot den hederliga vidskepelsen. Han behöfde ej förneka de hedniska gudamakterna, efter som han såg en högre och större makt bakom och öfver dem. Han böjde sig i många fall för sitt folks religiösa sedvanor, och hans sista ord i lifvet var en erinring till hans vänner att offra en tupp åt läkedomens gud, till tack för den utmärkta helsa han åtnjutit i alla sina dagar. Men bortom denna fromma etikett, hvilken han underkastade sig för att icke gifva anstöt åt de klenmodige, bodde i hans innersta en tro på en sannare gudom, och det var denna positiva, lefvande och för hela hans handlingssätt afgörande religiositet som man aldrig kunde förlåta honom. Det har blifvit mycket tvistadt om hvad som skall rätteligen förstås med Sokrates bekanta *demon*, om det var en personlig skyddsande, ett begrepp för gud i allmänhet, el-

ler ett uttryck för det personliga samvetet. Vi skola ej inlåta oss på denna intrikata fråga, som nyligen varit föremål för en lärd afhandling, till hvilken vi i detta afseende hänvisa våra läsare. En skarpsinnig universitetslärare, prof. *S. Ribbing*, har i det sist utkomna bandet af Upsala Universitets Årsskrift, på ett öfvertygande sätt visat, att Sokrates gudsmedvetande i det egna bröstet var lika litet något öfvernaturligt som hvarje from menniskas i våra egna dagar, ehuru han för att uttrycka det i viss mån begagnade en underbar beteckning. Han synes med flit hafva användt vexlande ord för att uttrycka sitt gudomsbegrepp, än »guden», än »en gud», än »det gudomliga», och det torde ej vara fullt rätt, att öfversättaren utan vidare, om också efter goda föredömen, återgifver det med »Gud», och på ett ställe till och med, så vidt vi känna utan all auktoritet, tillåtit sig det hvardagligt moderna uttrycket »vår herre». Sokrates inlät sig aldrig i någon förklaring deröfver; han sade blott att han gjorde hvad den himmelska rösten bjöd honom, att han aldrig skulle brista i hörsamhet mot dess befallningar, äfven om folkhydran som var hans domare på sådana vilkor skulle vilja skänka honom lifvet. Han förklarade behjertadt, att så länge han andades, skulle han aldrig upphöra att sjelf bemöda sig om den sanna visheten och uppmana andra dertill. »Detta skall jag göra,» tillade han, »med ung och gammal, hvem helst än kommer i min väg, främling eller inföding, men framför allt med de senare, ju närmare I stån till mig i frändskap. Ty detta bjuder mig guden, veten det; och jag menar att intet större godt kan vederfaras eder stad än det, att jag gör hvad han ålägger mig.»

Sokrates var dermed inne på den andra anklagelsepunkten, att han förförde statens ungdom. Ingen engelsk advokat har någonsin underkastat brottslingen ett mera närgående korsförhör än det hvarmed Sokrates hemsökte sin anklagare Meletus, hvilken också bragtes derhän i trångmål, att han antingen måste påstå Sokrates med vett och vilja hafva förfört ungdomen, hvilket naturligtvis var en orimlighet, eller också att han gjorde det alldeles omedvetet, i hvilket fall naturligtvis icke något straff kunde honom åläggas. Härmed är det egentliga försvaret slutadt. Derifrån öfvergår han till det bekanta yrkandet, att hans dom, för att motsvara arten af hans förbrytelse, måtte lyda på offentlig bespisning i Prytaneum för hans återstående dagar, och i den sista afdelningen yttrar han slutligen, med en värdighet och en tillförsigt som anstår en kristen, den fasta öfvertygelsen att döden, till hvilken han går, endast är vägen till ett bättre och lyckligare lif.

Crito, en af Sokrates vänner, hade erbjudit sig att jemte några andra betala böterna för honom, om sådana blifvit hans dom, och när dödsdagen inbröt, ville han öfvertala Sokrates att tidigt på morgonen begifva sig på flykten, sedan vakten blifvit köpt till undseende genom vännernas penningar. Sokrates lofvade att följa hans uppmaning, om han icke skulle kunna öfvertygas genom Sokrates bevisning att det vore bättre att lyda äfven orättvisa lagar än att trotsa dem. Crito måste erkänna sig fullkomligt besegrad. Detta mästerstycke af patriotisk högsinthet, som är en ljungande lärdom för alla tiders demagogi, utgör det hufvudsakliga innehållet af det korta samtal som bär Critos namn.

I den följande dialogen *Phædo* — såsom vi ännu skrifva af gammal vana i stället för de moderna Phaidon — har Plato uppbjudit hela sitt snille och hela sin konst, för att i den döende lärarens oöfverträffliga bild inlägga något af det högsta som lefver i alla generationers medvetande, grunden för vår tro på odödligheten, och vårt hopp om ett bättre lif efter det jordiska. Sjelfva anläggningen förråder den oöfverträffade mästaren. Plato hade för vana att omgifva sina samtal med en liten intagande landskapsram, en *mise-en-scène* af okonstladt behag, genom hvilken läsaren liksom lockas att inträda i helgedomen, utan aning att der träffa något annat än en klarblå sydländsk himmel, susande plataner, vackra ängsblommor, och kanske en genomskinlig svalkande liten bäck. Här har han omgifvit sin tafla med en dubbel ram. Vi införas liksom genom två förgårdar, i det berättelsen om samtalet i Sokrates fängelse lägges i en af de närvarandes mun, att föredragas inför en annan sällskapskrets. Det ligger något förtrollande i detta oskyldiga konstgrepp; det är liksom en solstråle, mildrad genom dubla fönsterförhängen. Låtom oss höra huru Phædo för gästvännen Echekra-

tes uti den lilla sicyoniska staden Phlius, till hvilken han kommit på besök, inleder denna rörande berättelse.

Echekrates. Var du sjelf, Phædo, närvarande hos Sokrates den dagen då han tömde giftdrycken i fängelset, eller har någon annan berättat dig förloppet?

Phædo. Jag var der sjelf, Echekrates.

Ech. Hvad var det då som mannen talade före sin död? Och hur dog han? Ty jag vill gerna höra det, efter som hvarken någon af borgarne här i Phlius nu för tiden någonsin kommer till Athen, ej heller har på lång tid någon främling kommit hit derifrån, som varit i stånd att gifva oss något tillförlitligt besked om detta, utom det att han dog efter att hafva tömt giftdrycken. Men om allt det öfriga har man icke haft något att säga oss.

Phæ. Hafven I icke heller hört om rättegången, huru dermed tillgick?

Ech. Jo, det har en person omtalat, och vi undrade just öfver att hans död synes hafva egt rum så lång tid sedan domen föll. Hur kom då det till, Phædo?

Derpå omtalar denne förhållandet med den heliga beskickning som hvarje år afsändes till Delos till Apollo, såsom minne af Theseus' räddning på Kreta, med de sju ynglingar och sju jungfrur som voro på hans skepp. Denna farkost hade just blifvit invigd när dödsdomen föll öfver Sokrates, och en atheniensisk lag bjöd att staten ej skulle få orenas genom någon afrättning under tiden som den heliga ambassaden varade. Sokrates fick således vänta några veckor på giftet; han var fängslad, men fick mottaga besök af sina vänner, och sysselsatte sig dagen om med filosofiska samtal. Den sista dagen voro de flesta af lärjungarne i fängelset; endast Plato saknades, ty han var sjuk, förmodligen af sorg. Vid ankomsten till fängelset fingo vännerna icke genast inträde, emedan elfvamännen höllo på att lösa hans bojor, och der efter hade han ett afskedsbesök af sin hustru Xantippa, hvars bullersamma sätt att uttrycka hennes sorg misshagade den dömde och föranlät honom att bedja om hennes aflägsnande. Vid lärjungarnes inträde satt Sokrates uppe i sängen; han drog till sig det nyss från bojan befriade benet, ref det med handen, och tog sig deraf anledning att tala om sambandet mellan smärtan och vällusten. Derefter utspann sig samtalet om andra saker, om poemer som Sokrates diktat i sin ungdom och om dödens lycka för dem som lefvat väl. Interlokutörer voro Simmias och Cebes, den förre litet enfaldig och lätt att vända i sina öfvertygelser, den senare efter kamratens vittnesbörd »den katigaste menniska han visste att kunna stå emot bevis.» Den gamle skämtaren kunde icke ens så nära döden helt och hållet lägga band på sin lust att leka litet med sina vänner och med sin dialektiska öfverlägsenhet locka dem in i återvändsgränder, men efter hand blef stämningen högtidligare och mer värdig det gripande ögonblicket. Man hade ännu hela dagen på sig, ty rättstjenaren skulle icke komma med giftdrycken förr än mot solnedgången, och man beslöt att använda mellantiden till samtal om själens odödlighet och lifvet bortom grafven.

Vi skola icke försöka att ens i dess allra yttersta drag följa gången af denna på en gång nyktra och ändå djupt gripande bevisning, eller att skildra den praktfullt mystiska apparat hvarmed Plato utfyller den logiska deduktionen. Platos verldsomfamnande sinne har i denna underbara dialog dragit in hela Indiens och Egyptens gamla vishet, men till gengäld har Phædo blifvit en brunn för alla följande århundradens teosofer och tänkare att ösa ur. Vi träffa här den gamla läran om själarnes föruttillvaro, som börjar att bli modern på nytt, liksom antika kaméer. Allt hvad vi här förnimma, allt hvad vi inhemta, är endast upplifvandet af gamla minnen, som fördunklades då vi inträdde i det jordiska lifvet. Af själens tillvaro innan födelsen slutes till hennes existens efter döden. Cebes gör kraftiga inpass, hemtade från den grekiska folktron, som menade att själen vid sin bortgång ur kroppen lätt bortblåses och förskingras, om vädret icke är desto lugnare. Sokrates lofvade att försöka besvärja denna barnsliga spökrädsla, och rycker nu fram med det stora beviset som hemtas från själens beskaffenhet såsom enkel och odelbar. Fint och icke utan qvickhet invänder tviflaren ex officio, att om också själen öfverlefver ganska många kroppar, liksom väfvaren öfverlefver många väfvar som han tillverkat, måste det dock blifva en som öfverlefver honom, ty ingen döende har hunnit att slita ut sin sista tröja. Äfven denna invändning tillbakavisas på ett segrande sätt, liksom en följande af Simmias, som i själen icke ville se någonting annat än de förgängliga kroppsdelarnes inbördes harmoni, hvilken skulle upphöra med ele-

mentens upplösning i deras urämnen, liksom lyrans harmoni tillintetgöres i samma ögonblick någon sönderslår tonverktyget. Bevisföringen tilltar i storhet och bindande kraft, allt efter som den nalkas slutet, hvari Sokrates uppvisar de jordiska tingens sammanhang med de eviga idéerna, af hvilka de äro ofulländade och genom sinnligheten fördunklade afspeglingar. Lifvet och döden äro motsatser, hvilka icke kunna existera samtidigt, men der själen är, der är lif, så att den i sig innehåller något motsatt döden, och följaktligen aldrig kan medgifva död; derföre är hon odödlig.

Nu är det Cebes som bekänner sig öfvervunnen, men Simmias tvekar ännu, ehuru han icke förmår att åstadkomma något inkast mot riktigheten af Sokrates argumentering. Om emellertid själen är odödlig, så är det af yttersta vigt att redan i detta lifvet söka att blifva så vis och god som möjligt. Ty om döden vore en befrielse, skulle han ju vara en stor vinst för den orättfärdige, men efter som själen är odödlig, måste hon ju gå till en ort som är beslägtad med hennes natur. Denna ort är liksom själen osynlig, *aëides*, en oöfversättlig ordlek med *Hades*, namnet på skuggornas rike. Det är nemligen sagdt att hvarje menniskas demon förer henne till det rum der hon dömes allt efter sina gerningar.

Afven med fara att öfverträda de gränser vi bestämt för vår uppsats, kunna vi ej neka oss att anföra hvad Plato säger om vägen dit. Aeschylus låter en person i ett af sina sorgespel säga att en rak väg leder till Hades; »men mig synes», säger Plato, den vägen vara hvarken rak eller en och densamma.

Ty det skulle då icke behöfvas någon vägvisare, efter som väl ingen kunde gå vilse, om der vore blott en enda väg. Men nu synes det vara många kors- och slingervägar, och detta sluter jag af det som vid likbegängelser är öfligt och föreskrifvet. Den väl inrättade och förnuftiga själen både följer med, och är icke okunnig om sin närvarande belägenhet; men den som lidelsefullt hänger fast vid kroppen, såsom vi förut sade, emedan hon lång tid med hängifvenhet fladdrat omkring densamma, vill icke öfvergifva det synliga rummet (der kroppen hvilar), och måste med våld och stor motspänstighet ledas bort af gudomligheten, som blifvit satt till hennes husbonde. Men när hon en gång kommit dit der de andra själarne äro, om hon är oren och besudlad med sådant, vare sig att ett orättfärdigt mord häftar vid henne, eller att hon föröfvat några andra sådana handlingar som dermed äro beslägtade eller äro verk af beslägtade själar, så vänder sig hvar enda en bort från denna själ och flyr henne, ingen vill vara hennes följeslagare eller vägvisare, utan hon irrar omkring, hemfallen åt all slags hjelplöshet, till dess att vissa tiderymder äro till ända gångna; efter deras förlopp drifves hon med nödvändighet in i någon boning som passar henne. Men hvarje själ som i renhet och jemnmått genomgått sitt lif, får gudar till medvandrare och ledsagare, och kommer så till det rum som för henne är det bäst passande.»

Han uppdrager derefter en fantastisk skildring af de särskilda nejder af jorden dit de gode komma och dit de lastbare, samt uppmanar sina vänner att på allt sätt bemöda sig om ernående i detta lifvet af dygd och vishet, »ty belöningen är ädel och hoppet stort.» Derpå frågar Crito, om Sokrates har några uppdrag att gifva honom, samt huru han vill blifva begrafven, hvarpå Sokrates med vanlig skämtsamhet svarar: »just som du behagar, om du bara kan taga fatt mig,» jemte en lika skämtsam antydning på den borgen som Crito ingått för hans inställelse för rätta. Derpå badar han, för att icke göra qvinnorna besvär med att tvätta liket, tar afsked af sina barn och qvinnorna, och så kommer rättstjenaren med det tillblandade giftet. Solen har ännu icke gått ned, och Crito ber honom att dröja litet ännu, men Sokrates tycker det vara löjligt, om han nu skulle visa sådan nidskhet om lifvet, fattar modigt den framräckta bägaren och tömmer honom i ett drag. Han frågade förut, om bägarens innehåll räckte till ett dryckesoffer, men då de elfvas tjenare sade honom, att ej mer var beredt än som erfordrades, sade han: »Jag förstår dig, men helt visst är det både rätt och tillbörligt att åtminstone bedja gudarne om en lycklig färd härifrån dit bort; hvilket jag nu också beder, och vare det så.» Derpå förmanade han de gråtande vännerna till lugn, vandrade först omkring, lade sig derefter på ryggen, såsom arkonternas tjenare anvisat honom, och blef slutligen kall.

»Sådant, o Echekrates, var vår väns slut, en man, hvilken vi väl må säga var af alla samtida som vi känt den ädlaste, liksom i öfrigt den visaste och rättrådigaste.»

I »Gästabudet» kastas vi midt in i det grekiska umgängeslifvet, bli vittnen till en fashionabel och vitter atheniensisk supé, med dess eleganta, qvicka och öfverspiri-

tuella bordskonversation om kärleken. Detta är kanske den mest fulländade, mest sprittande, behagfulla och intagande af alla Platos skrifter, liksom äfven den mest populära. Vi kunna knappast räkna, huru många gånger den blifvit öfversatt på moderna språk, ehuru sällan med lycka. Det hela är den gratiösaste väfnad af allvar och skämt, från Diotimas sublima teori om den gudomliga kärleken, till galenpannan Aristofanes' vilda idé att förklara kärleken genom könens ursprungliga förening i samma kroppar, dubbelhöfdade, fyrarmiga och fyrbenade, snurrande som hjul på sina åtta extremiteter, när de hade mycket brådt, men för öfrigt en ofantligt hygglig ungdom. Det enda fel de hade var litet öfvermod, hvarföre också Jupiter, i akt och mening att qväsa dem litet, lät skära dem midt itu, och vrida om deras hufvud, så att de alltid skulle hafva nafvelu inför ögonen, i hvilken punkt gudatjenaren hade sammansnörpt den uppfläkta huden. Derföre söka de söndrade halfvorna, man och qvinna, alltjemt efter hvarandra och blifva lyckliga endast genom sin återförening. Men nästa gång slägtet blir bångstyrigt, hotar Olympens konung att halfvera dem än en resa, så att de blifva endast en profil eller basrelief, med en arm och hoppande på ett ben. Derföre är det bäst att hålla sig beskedligt på mattan. Sist kommer nattsvärmaren Alcibiades med sitt uppspelta rummelsällskap, slår sig ogeneradt ner i det fina samqvämet, och håller i fyllan ett det mest rörande loftal öfver Sokrates. Slutligen hade denne druckit sällskapet under bordet; endast han sjelf var ännu alltjemt redig i hufvudet, och begaf sig vid morgonens anbrott i badet, hvarefter han som vanligt tillbragte dagen i Lyceum, liksom om ingenting passerat.

Vi hålla öfversättaren full räkning för det mod hvarmed han åtagit sig detta svåra arbete, och den berömvärda sjelfkritik hvarmed han erkänner hvad som fattas honom. I fall dessa rader skulle komma under hans ögon, ser han lätt att vi ej tolkat de citerade ställena alldeles som han, utan att vi dock dermed vilja tillerkänna oss något företräde i noggranhet eller språkriktighet. Hvad som mot hans öfversättning kan anmärkas är egentligen ingendera; det har varit oss ett sant nöje att sida för sida, långa stycken igenom, verificera dess trohet och vitsorda det högst redbara arbete som han utfört. Men i ett fall tro vi att han misstagit sig, nemligen deri att han begagnar en mängd abstraktioner och tekniska termer, som smaka starkt af den Boströmska skolan. Hvad skola vi med »det absoluta varat», en så föga elegant term att Plato aldrig kunde hafva begagnat något motsvarande? Hvartill behöfs »det absolut sköna», hvartill »det oföränderliga varat», annorstädes än i de akademiska kollegierna? Sjelfva »filosofien» och »filosoferandet» kunde gerna maka åt sig något. Hr Dalsjö skrifver ju icke för universitetens studerande utan för den stora allmänheten, för våra bildade herrar och damer, hos hvilka han vill göra Plato till en älskling, hvilket han förtjenar fullt ut så mycket som Alexandre Dumas, både *père* och *fils*. Vi skulle tro att ju mera man pressar ordalydelsen, desto lättare blir det att återgifva Platos enkelhet och *grace*. Såsom ett första försök är detta arbete värdt all loford; öfning och derigenom förvärfvad sjelftillit skola göra det öfriga. Vi längta efter Phædrus, Gorgias, Timæus m. fl. af de praktfullaste styckena, och vi hoppas att det icke skall finnas någon läsare af denna första del som icke med oss längtar efter fortsättningen.

Det är en god tanke af förläggaren att just nu, i förnyade och föryngrade upplagor, utgifva de äldre klassiska författare som för längre tid sedan blifvit öfversatta, och det gläder oss att den allmänna smaken understöder en sådan företagsamhet, ty säga hvad man vill om den nya franska romanen och det nya svensk-franska causeriet, har han nog rätt deri, att »i stilens skönhet och tankens gedigenhet blifva den klassiska forntidens författare ännu alltid de förnämsta mönster, och deras verk en prydnad i hvarje boksamling.»

Vestra ändpunkten för Falu—Krossekärr-banan.

Vi utlofvade i ett föregående nummer att söka förskaffa oss de upplysningar som kunde erhållas i afseende på Krossekärrshamnen och dess lämplighet såsom slutpunkt för en stor jernbantrafik, och vi få med anledning deraf nu meddela ett yttrande till komiterade för Falu—Krossekärrs-banan, afgifvet af hr kapten *Th. Arwidsson* vid Sjö-

kartekontoret och hamnkapten *F. v. Sydow*, hvilka efter noggrann granskning af de i kongl. sjökartekontoret befintliga nyaste sjömätningskartor öfver denna kust (från Strömstad till Lysekil) med dertill hörande hydrografiska beskrifningar, äfvensom af öfriga tillgängliga handlingar och attester om de olika hamnarnas isfrihet, särskildt deribland af dem som härleda sig från de officiella undersökningarne förliden sommar, förklarat det vara sin åsigt

att *Grebbestads hamn*, jemte den derinvid belägna *Krossekärrs hamn*, den senare såsom vinterhamn för det mindre antal fartyg som, under den tid då den förra är stängd af is, antagligen kan komma att anlöpa kusten, äro de ur sjöfartens synpunkt bästa.

Skälen för detta omdöme äro följande:

Grebbestads hamn är fullkomligt skyddad emot sjön;

den är lagom djup, eller från 4 famnar i den inre delen, till högst 11 famnar i den yttre;

den är lätt tillgänglig från sjön genom farleder vester, norr och söder ifrån, och dess vestra farled kan, sedan lämpliga ledfyrar blifvit uppförda, äfven nattetid med fullkomlig säkerhet angöras och beseglas;

den är så närbelägen till hafvet, att redan en half sjömil innanför de yttersta skären emot hafvet påträffas skyddad ankarsättning, hvarjemte hamnens innersta del ligger icke fullt en sjömil från nämda yttersta skär;

den är särdeles rymlig och erbjuder beqväm ankarsättning åt ett stort antal fartyg, hvilka derstädes icke kunna besväras af någon sjöhäfning;

den erbjuder god lägenhet för anläggande af vidsträckta kajer, invid hvilka de största fartyg kunna tillägga, och

den eger samtliga ofvannämda egenskaper i högre grad än någon annan hamn på nämda kuststräcka.

Grebbestads hamn är belägen vid södra och sydöstra sidan af samma halfö vid hvars vestra sida Krossekärrs hamn ligger en knapp half sjömil norr om Grebbestads hamn. Förenade genom en af skärgård emot hafvet skyddad farled, kunna dessa hamnar anses tillhöra samma hamnområde, och inloppen till dem från hafvet ligga endast något öfver en half sjömil i norr och söder från hvarandra. Till Krossekärrs hamn är afståndet från de yttersta skären och grunden ut emot hafvet endast en half sjömil, och farleden till hamnen är lätt att angöra och besegla, sedan lämpliga sjömärken blifvit uppförda.

Genom å orten, dels af komiterade för jernvägen Falu—Krossekärr och dels af officerare vid den Kongl. Skärgårdsartilleriets eskader, som sistlidne sommar besökte denna kust, insamlade underrättelser, synes det vara ostridigt, att Krossekärrs hamn är ovanligt isfri, äfven under ganska stränga vintrar. Häraf uppstår den fördel, att då Grebbestads hamn tillfrusit, kan den både när- och välbelägna Krossekärrs-hamnen användas till vinterhamn för det sannolikt betydligt mindre antal fartyg, som under vintermånaderna kan komma att uppehålla trafiken öfver Nordsjön.

Krossekärrs hamn har nästan samma fördelar af lagom djup och godt skydd emot hafvet samt lätt insegling som Grebbestads, men är mindre och lemnar icke samma vidsträckta strandutrymme för lastande fartyg som den sistnämde, ehuru, enligt vår öfvertygelse, det utrymme som derstädes finnes eller lätteligen kan ytterligare beredas, torde för den blifvande vintertrafiken vara fullt tillräckligt.

Jemförd med Strömstads hamn finna vi Grebbestads ega fördelarne af betydligt lättare och kortare insegling från hafvet, af större utrymme så väl för fartyg på svaj som för dylika lastande vid kajer, samt Krossekärrs hamn af större isfrihet, hvarföre vi icke tveka att föredraga de nämda hamnarne framför Strömstads.

Detta yttrande afgafs den 9 Januari detta år. I anledning deraf inkom till komiterade en skrifvelse från Strömstad af den 20 Januari, undertecknad af hrr *O. P. Berg*, *H. M. Matson* och *J. Kläth*, hvilka anstält jemförande undersökningar om isförhållandena i Krossekärrs och Strömstads hamnar. Af denna undersökning hade följande förhållanden framgått, nemligen att

1:o. Nordligaste delen af det s. k. Kållareholmssundet var isfritt och tillgängligt från sjön, emedan denna bugt ligger alldeles öppen för hafvet och till följe deraf med fördelen af isfrihet förenar olägenheten att ej vara nog skyddad.

2:o. Sydligare delen eller den egentliga hamnen var betäckt af 5 à 6 verktum tjock fast is, och sträckte sig detta isfält från Tossholmen sydvart förbi Långholmen, Bockholmen och Lögholmen ned till Otterön och derifrån i ostlig riktning åt Grebbestad och i sydlig hela vägen nedåt Musöfjorden och Kämnersvik körbar.

— — — — — — — — — — — — — —

På begäran få vi äfven meddela att isen ligger i inre delen af Strömstads hamn till Furholmen, hvaremot vestra delen af hamnen är isfri och tillgänglig för minst 400 fartyg, hvarjemte hamnarne Styrsö, Killesund, Långholmssund, Helsösundet, Saltö, Holmen Gråsundets hamnar alla äro isfria och för fartyg tillgängliga.»

Öfver denna skrifvelse begärdes åter de båda förenämde herrarnes utlåtande, hvilket afgafs den 28 Februari, hvari ådagalägges att hvad som i skrifvelsen benämnes »sydligare delen eller den egentliga hamnen» alldeles icke tillhör Krossekärrs hamn, hvilken enligt Strömstads-uppgifterna vid undersökningen befans helt och hållet isfri. Isen började nemligen först vid Tossholmen, till följd hvaraf en sträcka af icke mindre än 6,000 fot äfven denna ovanligt stränga vinter befunnits tillgänglig för sjöfarten.

Det återstående af utlåtandet har följande lydelse:

Skrifvelsens uppgift, att den s. k. nordliga-

ste delen, eller hvad vi kalla Krossekärrs hamn, skulle ligga alldeles öppen för hafvet, och till följd deraf med fördelen af isfrihet förena olägenheten att ej vara nog skyddad, strider helt och hållet emot vår uppfattning om så väl öppet läge som skydd, hvarföre vi endast hänvisa till vårt yttrande om Krossekärrs hamn, sådant det förekommer i ofvannämda utlåtande af den 9 Januari d. å.

Men då uppgifterna i oftanämnde skrifvelse från Strömstad hänföras till kartorna, finner man äfven, att hela den del af Strömstads hamn, der lastning vid strand från jernvägsspår kan ifrågakomma, var vid skrifvelsens datum isbelagd och för fartyg obegagnelig, hvaremot endast den yttre delen, som dessutom besväras af sjögång och der djupet är betydligt större än i Krossekärrs hamn, var isfri.

Af hvad ofvan blifvit anfördt torde derföre anses vara styrkt, att den dag ofvannämda undersökning utfördes var Krossekärrs hamn isfri och för fartyg tillgänglig vid de platser, som afsetts för lastning vintertid vid strand och direkt från jernvägsspår, under det att motsatta förhållandet egde rum vid Strömstads hamn vid alla sådana ställen der dylik lastning kan ifrågakomma, hvarföre vi äfven af skrifvelsen från Strömstad finna bestyrkt, hvad som från andra håll för oss uppgifvits till ledning vid bedömmandet af hvilken hamn på vestra kusten vi anse vara tjenligast såsom slutpunkt för en jernväg emellan Falun och denna kust.

Vi begagna detta tillfälle att upplysa, att koncession å banstycket Ludvika—Falun blifvit samtidigt begärd både af det engelska bolaget Falu—Frövi och af intresserade för Falu—Krossekärr, men att, så vidt vi i detta ögonblick känna, båda dessa ansökningar ännu icke varit föremål för kongl. maj:ts pröfning.

Blick på pressen.

Det anmärkningsvärdaste som under veckan förekommit är en artikelserie öfver »Jernvägsfrågan», som blifvit börjad i *Aftonbladet*, hvari förordas de enskilda jernbanornas understödjande af staten genom lån till $\frac{2}{3}$ af anläggningskostnaden; ty, heter det, »först och främst är det fördelaktigt för bolagen, som icke behöfva sammanbringa mer än $\frac{1}{3}$ af anläggningssumman, hvilket alltid bör lyckas, om eljest banan är afsedd att byggas i en riktning der behofvet af densamma ger sig kraftigt tillkänna och utsigter förefinnas att erhålla en någorlunda trafik. Sådana bolag deremot som icke medelst aktieteckning kunna sammanbringa nämda belopp förtjena icke att af staten understödjas. Bolag som bildas på denna grund ega ock fördelen att hafva sina finanser ordnade på förhand, hvarigenom arbetet kan utföras och trafiken ordnas på det bästa, ändamålsenligaste och billigaste sätt.»

Häri instämma vi till alla delar, men då artikelförfattaren i det följande fordrar att staten skall lemna låntagaren samma vilkor på hvilka han sjelf upplånat de förskjutna medlen, måste vi erinra om den massa af särskilda omständigheter som göra dessa penningar i sjelfva verket långt dyrare för staten än hvad som visar sig i räkenskaperna, och hvaraf grefve *H. Hamilton* för några veckor sedan i Första kammaren lemnade en ganska märklig utredning. Deremot instämma vi så mycket lifligare i följande vigtiga yrkande, som vi redan förut två särskilda gånger uttalat oss i samma syftning:

Med afseende å den vigtiga, men i alla händelser sekundära frågan, huruvida riksdagen eller regeringen bör bestämma den ordningsföljd, i hvilken täflande bolag böra komma i åtnjutande af lånebidrag, kunna meningarne visserligen vara delade; men den erfarenhet vi haft af det inflytande, som jernvägsintressenas kamp inom representationen medfört, skulle göra det, synes oss, i hög grad önskvärdt, om de slitningar och det köpslagande mellan intressena, som förut så ofta egt rum, kunde undvikas derigenom att, på sätt nu blifvit ifrågasatt, det öfverlemnades åt regeringen att, på samma sätt som det tillgår med anslaget till vägbyggnader och vägförbättringar, bestämma hvilka anläggningar, som skulle komma i åtnjutande af statsbidraget. Gifvet är emellertid, att ett uppdrag, sådant som detta, lemnadt af riksdagen åt regeringen, förutsätter hos den förra ett stort förtroende till det senares oväld och rättrådighet, samt hos riksdagens egna medlemmar karakterstyrka nog att afstå från det maktutöfningens behag, som fördelandet af betydande fördelar mellan täflande intressen utan tvifvel för många innebär. Men om riksdagen skulle hysa sådant förtroende till regeringen, och gifva prof på sådan sjelfförsakelse för egen del, att den till regeringen lemnade ifrågavarande bestämmanderätt, tro vi dock, att sådant endast borde ske för någon viss begränsad tid, så att man dels hade tillfälle att framdeles förfara med ledning af den erfarenhet, som det nya systemets tillämpning lemnat, dels ock kunde lämpa framtida beslut efter möjligen förändrade förhållanden, så väl i ett som annat afseende.

Strödda underrättelser.

Engelska stamträd. Det berättas att den skotsk-engelske konungen Jakob den sjette en gång till en herre af familjen Lumley, som skröt öfver denna familjs till den aflägsnaste forntid gående höga ålder, förtrytsamt yttrat på sitt mera uttrycksfulla än fina sätt: »Hut, karl, var kanske Adam också en Lumley?» Den som emellertid deraf ville draga den slutsats att bemälde konung icke delade den under sextonde och sjuttonde århundradena, i synnerhet i Skotland, mycket vanliga benägenheten att söka plantera sina stamträds rötter så nära menniskoslägtets början som möjligt, misstager sig betydligt. Såsom bevis härpå må nämnas, att konungen med stor välvilja upptog en brochyr, skrifven i hans första regeringsår, och hvilken gick ut på att visa, att konungen medelst »åtskilliga ädla slägtlinier» härstammade direkt från sjelfva patriarken Noak. Det tyckes som ett sådant företag skulle vara temligen öfverflödigt, all den stund ju syndafloden tog bort alla menniskor utom besagde patriark och hans afkomma, något som åtminstone den tiden ingen var böjd att betvifla; men saken var den, att man ville i detta stamträd få in så mycket folk som möjligt af dem som figurerade i den tidens historieskrifvares af myter uppfylda alster, alldeles på samma sätt som Rudbeck i sin *Atlantika* låter en hertig Ubbo, som var Noaks köttslige systerson, komma till Upland och blifva grundläggare af staden Upsala. Sådan var tidens smak.

Titeln på den besynnerliga pamfletten är, ensamt den, ett studium. Den låter i öfversättning från den gammalmodiga engelskan så här: — »Den höge och mäktige monarken Jakobs, med Guds nåde konungs af Storbritannien etc, stamtafla, med hans rakt nedstigande härkomst genom direkta slägtleder till Brutus, den förste invånaren på denna britiska ö, och från honom till Cadwalader, den siste konungen af britiskt blod, samt derifrån genom åtskilliga slägtledningar till Hans Majestät: hvari är tydligen ådagalagd hans rättmätiga anspråk, genom laglig härkomst från besagde Cadwalader, så väl till konungariket Britannien som till hertigdömena Nord-Wales och Syd-Wales: tillika med en kort kronologisk framställning af minnesvärda handlingar, utförda af de ryktbare män som förekomma i denna stamtafla, och på hvilka tider dessa handlingar skedde. I hvilken genealogi äfven framställes Hans Majestäts ättefader Owen Tüders ärorika slägttafla och hans slägtskap med de fleste af kristenhetens störste furstar: jemte många andra ämnen värda att uppmärksammas. Samlad af George Owen Harry, pastor i Whitchurch i Kemeis, på begäran af M. Robert Holland. London, tryckt af Simon Stafford, för Thomas Salisbury. 1604.»

Stamtaflan började med »Noak, verldens förste monark . . . »Denne Noak aflade efter syndafloden många andra barn, såsom vi finna hos Berosus Chaldæus.» Omedelbart efter att ha meddelat denna underrättelse — hvars sanning är likgiltig, all den stund Berosus sjelf är en mycket mytisk personlighet, och den historia hvilken under medeltiden gick och gälde såsom författad af honom otvifvelaktigt är en förfalskning — afkastar författaren allt tvång och springer hufvudstupa i ett haf af de vildaste fabler. »Sem, Noaks son,» berättar han, »äfven kallad Melchisedech, tog på sin andel den del af verlden som kallas Asien, och hans hustru födde honom många söner, bland hvilka var en med namnet Arphaxat, kaldéernas fader, från hvilken, genom en syster till Joseph af Arimathia, som var gift med en britt, britterna härstamma.» Denna historia framställes sedermera än ytterligare litet längre fram i boken, men uppblandas der på ett angenämt sätt med de romantiska namnen Uther Pendragon och kung Arthur, som skulle haft en syster vid namn Anna, hvilken icke omnämnes i någon af de andra sagorna om denne konung.

Konung Jakob härstammar emellertid, enligt denna genealogi, icke från Sem. I fall detta varit fallet, skulle hans genealog icke kunnat i stamtaflan indraga den oundvikliga Trojas belägring: bättre att låta konungen härstamma från Cham än att en sådan lucka skulle uppstå i hans slägt. Följaktligen finna vi, att »Cham, kallad Egyptens Saturnus, Noaks yngste son, på sin andel erhållande den del af verlden som kallas Afrika, tog till hustru sin syster Rhea», blef ättefader för trojanerna i allmänhet och särskildt för Priamus, samt farfader till

«Anchises, son af Asaracus.» Från denna punkt går allt som en dans. Vi finna Brutus och hans tre söner, Lhyr eller Lear och hans tre döttrar, Beli den store, »från hvilken de flesta af de britiska genealogierna taga sin utgångspunkt såsom sin förnämsta rot, och från hvilken äfven den villfarelse uppväxt, att männen i Wales leda sin härkomst från den heliga jungfrun Maria, emedan Belis namn ofta i engelska genealogier är betecknadt med bokstäfverna B. M., hvilket betyder Beli Mawr och icke Beata Maria, såsom walesarne falskeligen uppgifva, hvarigenom de gamla genealogierna förlöjligas och hela nationen sättes i misskredit.» Derefter kommer Roderic Mawr och efter honom Fleance, son af Banquo Robert the Steward, hvarifrån man genom en slägtlinie hinner till konung Jakob. En annan slägtledning går till Owen, son af Meredyth Tudyr, »en ädel herre, gift med Katheryn, enka efter Henrik IV, konung af England.» Derefter ha vi dessa båda familjers förening genom representanten för huset Tudor, drottning Marias af Skotland förmälning med Henry lord Darnley (representanten för den manliga Stuartska linien). Derefter komma åtskilliga grannlåter, som äro det öfriga värdiga och hvilka innehålla det äckligaste smicker egnadt åt Jakob d. VI samt sluta med »Amen».

I sammanhang med ofvannämda stamtafla kunna vi icke underlåta att omnämna ett lika kuriöst arbete, hvilket utgafs år 1611, och hvari de skotska konungarne förklaras i rakt nedstigande led härstamma från »Gathelus, son till Cekrops (enligt några åsigt) som anlade Athen; men enligt andras oriktiga uppfattning, son till Argus Nealus, Argivernas fjerde konung.» Denne Gatheli äfventyr beskrifvas mycket noggrant. Han kom till Egypten under Pharao Orus regering. Denne Pharao var Moses' gynnare och patron och hade upphöjt honom till generalissimus för egyptiska hären. Lika stor härförare som lagstiftare, förde Moses krig mot Egyptens fiender och vann lysande segrar. Gathelus deltog i krigen i den hedrande egenskapen af adjutant åt den israelitiske generalen, hvilken såsom faderlig vän och lärare invigde den unge mannen i hemligheterna af sin taktik. Gatheli lofvande anlag och stora mod väckte sådant uppseende vid hofvet, att Pharao slutligen fann sig föranlåten att belöna honom med sin dotter Scotis hand. Som emellertid Pharao icke visat lust att till nackdel för egyptiska kronprinsen bortskänka någon del af sitt rike till mågen, så tog Gathelus, hvilken ingalunda hade smak att lefva som privatman i sin svågers rike, sin själ i sin hand och seglade år 2453 efter verldens skapelse med sin gemål från Egypten för att söka sig ett rike. Förmodligen befunno sig spaniorerna på den tiden liksom för ännu icke fullt ett halft år sedan i den sorgliga belägenheten att icke kunna få någon kung. Hvarken huset Hohenzollern eller huset Savoyen hade några kandidater att erbjuda, och så togo de på Guds försyn ofvannämde Gathelus, som just då i sin galeja lagt till vid någon af de sköna spanska stränderna. Följaktligen finna vi honom i Valladolid, »dömande folken och sittande på en sten som nu finnes i Westminster Abbey.» Huruvida drottning Scotia mottog någon »gyllene ros» berättas icke, men såväl hon som hennes gemål måtte, trots de dygder som förmodligen prydde ättefadern till de skotska konungarne, till följe af någon icke omnämd katastrof ha lemnat både domarestenen, Valladolid och det romantiska Spanien. Vi återfinna nemligen senare en del af familjen på Gröna Erin, medan en annan del begaf sig till den andra af »de båda vestliga öarne som fordom kallades Eboniderna», och hvarest drottning Scotias namn ännu lefver såsom benämning på den nordliga delen af ön. Härpå lemnar den lärde genealogen en förteckning öfver Gatheli ätteläggar, tills han slutligen hinner till Fergus I, konung af Skotland.

Innehåll: Sid.

Statsräkenskaper och Statsrevision . . 161.
Litteratur:
Valda skrifter af Platon, i svensk öfversättning af *M. Dalsjö* 166
Ändpunkten för Falu—Krossekärr-banan. 172.
Blick på pressen . . . . . 174.
Strödda underrättelser:
Engelska stamträd 175

Stockholm, tryckt hos A. L. Norman. 1871.